

EKO-LIDERZY

**DOBRE PRAKTYKI PROJEKTÓW PRZYJAZNYCH
DLA ŚRODOWISKA I KLIMATU**

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
Operacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich
Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020.

Szanowni Państwo!

Mamy zaszczyt zaprezentować spektrum projektów wyłonionych w ramach Konkursu „EkoLeader LGD”. Spośród siedemnastu przykładów dobrych praktyk, opisanych w niniejszej publikacji, Jury wyłoniło trzech laureatów, których projekty najbardziej odpowiadały celom Konkursu i ustalonym w regulaminie kryteriom ich oceny.

Z uwagi na specyfikę europejskiej inicjatywy LEADER, wdrażanej w Polsce od 2004 r. przez Lokalne Grupy Działania LGD, nagrody konkursowe przyznawane były równolegle, czyli LGD, która wsparła dany projekt w ramach realizacji swojej lokalnej strategii rozwoju LSR oraz bezpośrednio realizatorowi danej operacji, zrealizowanej w poprzedniej (2007 – 2013) lub aktualnej (2014 – 2020) perspektywie finansowej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Ogólnym celem Konkursu była identyfikacja przedsięwzięć rozwoju lokalnego, które wyróżniają się pod względem ekologicznym, niskoemisyjnym i ekoinnowacyjnym, gdyż tego typu działań w realizacji LSR-ów w Polsce brakuje. Jak praktycznie uwzględniać aspekty środowiskowe i klimatyczne w operacjach rozwoju lokalnego RLKS poświęcony był cykl szkoleń internetowych „Eko-Klimat LGD” prowadzony równolegle z Konkursem na platformie www.ekoleader.pl

Wyboru laureatów dokonano w trzech kategoriach projektów: społecznych, gospodarczych oraz inwestycyjnych. W pierwszej istotną rolę odgrywały działania o charakterze edukacyjnym, w drugiej indywidualna przedsiębiorczość, a w trzeciej inwestycje w terenie.

W kategorii „projekty społeczne” pierwsze miejsce zajęła operacja Stowarzyszenia LGD „Tygiel Doliny Bugu” zrealizowana przez Ziołowy Zakątek Angielczyk s.j. pt. „Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Podlaskiego Ogrodu Ziołowego poprzez zakup tabliczek i etykiet do opisu roślin” w ramach PROW 2007 – 2013 (woj. podlaskie).

W kategorii „projekty gospodarcze” pierwsze miejsce zajęła operacja LGD „Ziemia Gotyku” zrealizowana przez Panią Renatę Długoborską pt. „Podjęcie i prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie mobilnej myjni parowej „Eco Kropla” Renata Długoborska” w ramach PROW 2014 – 2020 (woj. kujawsko-pomorskie).

W kategorii „projekty inwestycyjne” pierwsze miejsce zajęła operacja LGD „Dunajec–Biała” zrealizowana przez Stowarzyszenie Grupa Odrolnika pt. „Budowa Centrum Produktu Lokalnego w miejscowości Rzuchowa” w ramach PROW 2007 – 2013 (woj. małopolskie).

Stworzenie i realizacja dobrych, zrównoważonych ekologicznie projektów wymaga autentycznego podejścia i zaangażowania, a przede wszystkim odpowiedniej świadomości ekologicznej. Laureatom naszego Konkursu udało się wdrożyć te wartości w sposób wzorowy i udowodnić, że jest to możliwe, na przekór malkontentom, że ekologia to przejściowa moda i „piąte koło u wozu”. Aby przedsięwzięcia proekologiczne były trwałe i wpływały realnie na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju, muszą być powiązane z celami gospodarczymi (biznesowymi) i społecznymi i odpowiadać w ten sposób na rzeczywiste potrzeby ludzi i rynku. Tego niełatwego wyczynu udało się dokonać naszym laureatom, którym serdecznie gratulujemy i życzymy im dalszego rozwoju, a przede wszystkim wielu naśladowców!

Konkurs „EkoLeader LGD” realizowany był w ramach operacji pt. „EkoLeader.pl LGD dla zrównoważonego rozwoju. Środowisko, klimat, ekoinnowacje w operacjach RLKS” współfinansowanej ze środków Unii Europejskiej w ramach dwuletniego Planu Operacyjnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2016 – 2017, Działanie 13 „Promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich”, w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020 w okresie od 1-go lipca do 7-go października 2017 r.

SPIS TREŚCI:

PROJEKTY LAUREACKIE:

Edukacja w Ziołowym Zakątku
Mobilna myjnia parowa „Eco Kropla”
Centrum Produktu Lokalnego

PROJEKTY SPOŁECZNE:

Ekowarsztaty plastyczne dla dzieci
Czysta rzeka z atrakcjami
Chronimy ptaki i motyle
Sprzątanie garbatki
Eko lato w Kętach

PROJEKTY GOSPODARCZE:

Ogniwa na trakerze
Słoneczna energia w firmie
Kolektory słoneczne – źródło taniej energii
Wyposażenie centrum edukacyjno-turystycznego
Inteligentna automatyka domowa

PROJEKTY INWESTYCYJNE:

Słoneczna agroturystyka
Farma słońca
Ścieżki leśnej edukacji
Nowe znaki leśnych ścieżek

EDUKACJA W ZIOŁOWYM ZAKĄTKU

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Tygiel Doliny Bugu”

Nazwa operacji: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Podlaskiego Ogrodu Ziołowego poprzez zakup tabliczek i etykiet do opisu roślin

Realizator projektu: Ziołowy Zakątek Angielczyk s.j.

Województwo i miejsce realizacji projektu: Podlaskie, Koryciny 73 B Grodzisk 17-315

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 38 014,29 zł

Okres realizacji: 12.2012 - 06.2013 r.

Strona LGD: www.tygiel doliny bugu.pl

Strona beneficjenta: www.ziolowyzakatek.pl

Obszar Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania - „Tygiel Doliny Bugu” obejmuje 25 gmin, leżących w czterech powiatach, należących do dwóch województw: podlaskiego i mazowieckiego. Łączna powierzchnia LGD to ponad 3.500 km². Przeważającą liczbę, bo aż 21 stanowią gminy wiejskie a trzy gminy są gminami miejsko-wiejskimi (Łosice, Kosów Lacki, Drohiczyń), a gmina miejska to Siemiatycze. Gminy należące do LGD z terenu województwa podlaskiego to:

- powiat siemiatycki: Drohiczyń, Dziadkowice, Grodzisk, Mielnik, Milejczyce, Nurzec-Stacja, Perlejewo, Siemiatycze (gmina wiejska), Siemiatycze (miasto).

Gminy należące do LGD z terenu województwa mazowieckiego to:

- powiat łosicki: Huszlew, Łosice, Olszanka, Platerów, Sarnaki, Stara Kornica;
- powiat siedlecki: Korczew, Przesmyki, Paprotnia;
- powiat sokołowski: Jabłonna Lacka, Repki, Sabnie, Sterdyń, Ceranów, Kosów Lacki, Sokołów Podlaski (gmina wiejska).

Tygiel Doliny Bugu to jedyna w województwie podlaskim i jedna z niewielu LGD, która łączy gminy z różnych województw. Elementem dominującym, wokół którego ukształtowało się Partnerstwo SLGD „Tygiel Doliny Bugu”, jest właśnie rzeka Bug. Graniczy z nią bezpośrednio 11 gmin obszaru. Atutem regionu są jego bogactwa naturalne – rozumiane jako walory krajobrazu i środowiska przyrodniczego. Środowisko naturalne obszaru wyróżnia się, nawet na tle województwa podlaskiego, zachowaniem bogatej bioróżnorodności oraz czystością powietrza i gleb. Celem działalności Stowarzyszenia jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszaru działania, zwłaszcza obszarów wiejskich, aktywizowanie i integracja społeczna ludności wiejskiej, promocja obszarów wiejskich, wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości i potencjału sektora pozarządowego, promowanie produktów lokalnych oraz realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju.

PODLASKI OGRÓD ZIOŁOWY

„Podlaski Ogród Ziołowy” został założony w 2007 roku, chociaż przygotowania do jego utworzenia rozpoczęto już na początku lat 90-tych ubiegłego wieku. W 2011 roku uzyskał status Ogrodu Botanicznego oraz członka Rady Ogrodów Botanicznych i Arboretów w Polsce. W Ogrodzie gromadzone są przede wszystkim rośliny lecznicze i aromatyczne. Obecnie liczy on około 1500 taksonów, w tym 85 gatunków objętych ścisłą i 13 częściową ustawową ochroną. Materiał kolekcyjny gromadzony jest zarówno w porządku systematycznym, według przynależności do rodzin botanicznych, jak i przy uwzględnieniu wymagań siedliskowych (rośliny terenów suchych, lasów, łąk, terenów podmokłych i wodnych). Specyfiką Ogrodu są kolekcje populacji dziko rosnących roślin leczniczych pozyskiwanych z obszaru Wschodniej Polski, stanowiące materiał badawczy wykorzystywany m.in. przez współpracujące z Ogradem instytucje naukowe. Ogród regularnie wydaje Index Seminarum i prowadzi wymianę materiału nasiennego z wieloma instytucjami krajowymi i zagranicznymi.

W Ogrodzie Botanicznym „Podlaski Ogród Ziołowy” zgromadzono rośliny wykorzystywane przez człowieka dawniej i obecnie. Odwiedzający Ogród mogą poznać rośliny: chronione, dziko rosnące gatunki jadalne, lecznicze, aromatyczne i przyprawowe, jak również rośliny barwierskie - używane w celu barwienia tkanin i w tkactwie. W Ogrodzie wydzielone zostały kolekcje roślin:

1. systematyczna – rośliny posadzone wg. przynależności do rodzin botanicznych,
2. siedliskowa – odwzorowująca naturalne występowanie gatunków chronionych i zagrożonych wyginięciem (siedliska: suche, bagienne i leśne),
3. środowiskowa – stanowiąca część badawczo-eksperymentalną prowadzoną we współpracy z SGGW.

CENTRUM EDUKACJI PRZYRODNICZEJ

W 2012 roku przy Ogrodzie Botanicznym powstał Ośrodek Edukacji Przyrodniczej prowadzący zajęcia dla dzieci, młodzieży szkolnej oraz studentów wyższych uczelni. Jego zadaniem jest przekazywanie wiedzy na temat bogactwa przyrodniczego Podlasia, tradycji zielarskich i zrównoważonego rozwoju. Oprócz Ogródu, Ośrodek ma do dyspozycji gospodarstwo ekologiczne, las, staw oraz laboratorium wyposażone w nowoczesny sprzęt. Program edukacyjny skierowany jest do różnych grup wiekowych a uczestnicy zajęć i warsztatów mogą zdobyć wiedzę z zakresu ochrony środowiska, ekologii, anatomii i fizjologii roślin, ekologii stawu i lasu, roślin użytkowych. Podczas wycieczek goście mają możliwość zapoznać się z funkcjonowaniem gospodarstwa ekologicznego, w którym zgromadzono wiele odmian i ras zwierząt gospodarskich: kur, gęsi, indyków, królików, pawi, świń, krów, koni.

Ośrodek oferuje profilowane programy edukacyjne dla grup wiekowych młodzieży szkolnej obejmujące tematy i zajęcia związane z: pozyskiwaniem barwników naturalnych i olejków eterycznych z roślin; obserwacje mikroskopowe; wycieczki edukacyjne po lesie; tworzenie zielników; zajęcia biologiczno-chemiczne; funkcjonowanie gospodarstwa ekologicznego; zwiedzanie zakładu produkcyjnego „Dary Natury”.

TABLICZKI INFORMACYJNO-EDUKACYJNE

W ramach projektu „Zwiększenie atrakcyjności turystycznej Podlaskiego Ogródu Ziołowego poprzez zakup tabliczek i etykiet do opisu roślin”, zrealizowanym od grudnia 2012 do czerwca 2013 r., wykonano opisy roślin umieszczone na tabliczkach odpornych na warunki atmosferyczne. Poszczególne gatunki opisane zostały w ujęciu historycznym z uwzględnieniem wykorzystania ich współcześnie. Merytoryczna treść wpisów konsultowana była z Zakładem Roślin Leczniczych SGGW w Warszawie. Opisy na tabliczkach mają tłumaczenia na jęz. angielski.

Obecność tabliczek ułatwia proces zwiedzania Ogródu i zapoznawania się z poszczególnymi gatunkami roślin, ich własnościami i zastosowaniami. Ułatwia też prowadzenie zajęć edukacyjnych i oprowadzanie wycieczek. W tym celu zostały zatrudnione cztery osoby.

W realizację projektu zaangażowany był samorząd gminy Grodzisk, który odpowiedzialny był za jego promocję; przedsiębiorstwo wnoszące wsparcie finansowe oraz stowarzyszenie, którego zadaniem było upowszechnianie rezultatów projektu w ramach jego działalności. Projekt miał więc charakter trójsektorowy. „Podlaski Ogród Ziołowy” jest unikalnym miejscem wśród podobnych obiektów w Europie, a liczba gatunków roślin użytkowych zgromadzonych na jego terenie jest największa w Polsce. W Ogrodzie istnieje wiele zakamarków i wąskich leśnych ścieżek, wokół których w sezonie rozkwitają piękne, często rzadkie, ale i zagrożone wyginięciem rośliny. Co roku Ogród odwiedza kilka - kilkanaście tysięcy osób (w 2016 ok. 13,5 tys.). Oprócz grup zorganizowanych, wycieczek szkolnych i zielonych szkół, Ogród odwiedzają turyści indywidualni z całej Polski, a także z zagranicy. Zamontowanie tabliczek znacznie uatrakcyjniło ofertę Ogródu.

Tabliczki informacyjno-edukacyjne w Ogrodzie Botanicznym „Ziołowy Zakątek”

Wizyta studyjna w Ogrodzie Botanicznym „Ziołowy Zakątek”

Uczestnicy wizyty studyjnej w „Ziołowym Zakątku”, październik 2017 r.

Tabliczki informacyjno-edukacyjne w Ogrodzie Botanicznym „Ziołowy Zakątek”

Budynek Centrum Edukacji Przyrodniczej „Ziołowy Zakątek”

Uczestnicy zajęć edukacyjnych w Centrum Edukacji Przyrodniczej

„EKOLOGICZNY” ZNACZY „PRAKTYCZNY”

Z Agnieszką Wojtkowską, Prezes LGD „Tygiel Doliny Bugu” rozmawia Mikołaj Nidek

Czy w Waszej LGD cele ekologiczne zajmują ważne miejsce?

Nasze LGD realizuje wielofundusową lokalną strategię rozwoju. W jej ramach przewidziane zostały środki na realizację przedsięwzięć proekologicznych w postaci dotacji na instalację odnawialnych źródeł energii – kolektorów słonecznych na potrzeby ogrzewania ciepłej wody użytkowej – oraz wymiany starych pieców węglowych na nowe, przyjazne środowisku. Sumarycznie to kwota ok. 5 mln zł, a wysokość dofinansowania wynosi 85% kosztów kwalifikowalnych. W sumie ma powstać 670 instalacji solarnych i 30 nowych pieców. Aby właściwie

zaplanować wdrażanie odnawialnych źródeł energii na naszym terenie, przedstawiciele naszego LGD uczestniczyli w wyjazdach studyjnych do Skandynawii i Niemiec, w celu poznania dobrych przykładów, zdobycia doświadczeń i wykorzystania ich u nas.

Zarządzanie wielofundusową LSR to chyba duże wyzwanie?

Tak. Jest nas w biurze tylko 5 osób, a fundusze aż 3 – EFRROW, EFRR i EFS – każdy rządzący się swoimi zasadami. Mimo ogromu pracy, staramy się również wykorzystywać inne środki, w ramach KSOW czy FIO. Na swoim terenie mamy kilku producentów ekologicznych i przetwórní. W ramach LSR będziemy również realizować dwa inkubatory przetwórcze o łącznej wartości 1 mln zł. Jeden inkubator komercyjny prowadzony przez przedsiębiorstwo w gminie Sarnaki, drugi niekomercyjny prowadzony przez stowarzyszenie w gminie Grodzisk.

Czy w procesie wyboru operacji stosujecie kryteria ekologiczne?

W lokalnych kryteriach wyboru operacje składane w konkursach oceniane są również pod względem tego czy w ramach danego projektu przewidziane są rozwiązania sprzyjające ochronie środowiska lub klimatu.

A jak to jest weryfikowane?

Kryterium jest zerojedynkowe. Oceniane jest nie samo uzasadnienie czy dane działanie będzie pozytywnie oddziaływać na środowisko, lecz faktycznie zaplanowany w ramach operacji i później poniesiony konkretny koszt związany z ochroną środowiska. Jednoznaczność w tym aspekcie pozwala uniknąć późniejszych odwołań i protestów, które mogą wynikać z odmiennych interpretacji. Wymierność wpływu na środowisko w operacji musi więc być związana z określonym wydatkiem ujętym w budżecie.

Projekt, który został laureatem konkursu EkoLeader zrealizowany został jeszcze w poprzedniej perspektywie finansowej.

Na naszym terenie mamy taką perłę - „Ziołowy Zakątek”. Pan Mirosław Angielczyk, twórca firmy „Dary Natury” jest jednym z największych pracodawców u nas w regionie. Obok produkcji ziół i przypraw w „Zielonym Zakątku” prowadzone są działania edukacyjne, warsztaty ekologiczne, zielone szkoły, jest ok. 100 miejsc noclegowych. W ubiegłym roku Pan Angielczyk przeniósł tam nawet zabytkowy kościółek. Jako przedsiębiorca Pan Mirosław jest członkiem Zarządu naszego LGD.

Istotnym walorem przedsięwzięcia Pana Angielczyka jest też chyba to, że wszystkie jego projekty są spójne i wzajemnie się uzupełniają i stymulują.

Tak, w ten sposób należy myśleć. Często przychodzą do nas beneficjenci i myślą: wybudujemy pensjonat, zrobimy miejsca noclegowe i będzie sukces. Ale co turysta ma tam praktycznie robić? Oprócz pokoi trzeba zaplanować szereg atrakcji, tak żeby zatrzymać jak najdłużej u siebie turystę. W „Ziołowym Zakątku” jest wiele ofert: zwierzęta gospodarskie wielu ras i odmian, wypożyczalnia rowerów, ogród botaniczny, tradycyjne drewniane chałupy, organizowane są warsztaty edukacyjne i rękodzielnicze dla dzieci i dorosłych i wiele innych. Najlepiej przyjechać tam latem. Zapraszamy!

Pani Agnieszka Wojtkowska, prezes LGD „Tygiel Doliny Bugu” z zespołem i dyplomem laureata Konkursu „Eko-Leader LGD”

WSZYSTKO ZALEŻY OD NAS

Z Mirosławem Angielczykiem, właścicielem spółki „Ziołowy Zakątek” rozmawia Mikołaj Nidek

Czy takie projekty, jak ten nagrodzony w Konkursie „EkoLeader LGD” spełniają swoje zadanie?

Mirosław Angielczyk: Z uwagi na cele edukacyjne naszego Ogrodu Ziołowego, projekt dotyczący montażu tabliczek przy stanowiskach poszczególnych roślin był bardzo ważny. Projekt ten pojawił się w momencie, w którym tworzyliśmy nasz ogród. Rośliny w ogrodzie botanicznym trzeba opisać. W większości ogrodów stawia się jedynie tabliczki z nazwą polską i łacińską. My natomiast chcieliśmy przekazać odwiedzającym więcej informacji. Celem naszego ogrodu jest przekazywanie wiedzy o właściwościach i zastosowaniach roślin zielarskich, jakie miały kiedyś i jakie mają dzisiaj. Pomoc z tego projektu bardzo nam się przydała.

A jak to się w ogóle zaczęło. Skąd pomysł na ogród botaniczny?

Równo 10 lat temu w 2007 r. kupiłem tu pierwszą działkę. W kolejnych latach zacząłem dokupywać sąsiednie. W 2010 r. „Ziołowy Zakątek” odwiedził prof. Jerzy Puchalski, prezes Rady Ogrodów Botanicznych. I stwierdził, że 15-hektarowy teren, który porastało wówczas 700 gatunków ziół, spełniał kryteria ogrodu botanicznego. Nasz ogród rozwijaliśmy dalej. Zaczęliśmy też przenoszenie tradycyjnych podlaskich domów, bo przyjeżdżających trzeba było gdzieś przyjąć i przenocować.

Poza zabytkowymi chałupami i budynkami gospodarskimi widać budynki przetwórcze.

To produkcja - „Dary Natury”. Z tego to wszystko stworzyłem...

Skąd w Panu w ogóle ta chęć i odwaga, żeby zainwestować w zioła?

To moje hobby od dziecka. Dosyć łatwo przychodziło mi zdobywanie wiedzy o roślinach. Moje zainteresowania rozbudziła Babcia, która nauczyła mnie rozpoznawać i zbierać zioła.

Później poszedł Pan na studia rolnicze na SGGW w Warszawie.

Szkolili nas tam na kierowników PGRów, które, jak kończyłem w 1990 r. studia, zaczęły upadać.

To jak zaczął się Pański biznes?

W trakcie studiów odwiedzałem sklepy zielarskie. Dowiadywałem się, jakich ziół brakuje. Większość z nich można było nazbierać w mojej rodzinnej okolicy. Zaproponowałem sklepom współpracę. Sąsiadki dostarczały surowiec z łąk i lasów, a ja pakowałem go do woreczków i przynajmniej raz w tygodniu woziłem autobusem do Warszawy. Tak się zaczęło.

Największy problem?

Za mało fachowych zbieraczy ziół – takich, którzy mają wiedzę o ziołach, szanują przyrodę i las. Starzy wymierają a młodych przybywa za wolno. Dlatego co jakiś czas organizujemy szkolenia dla zbieraczy.

Pomysły na dalsze projekty?

Mamy w planach budowę oranżerii. Chcemy pokazać również egzotyczne rośliny użytkowe, które na co dzień wykorzystujemy w kuchni - herbata, kawa, wanilia, liść laurowy, ziele angielskie, pieprz, gałka muszkatowa, kardamon, cynamon – jak przyjęły się u nas, z jakich krajów pochodzą i jak trafiły do Polski.

Czy Polska ma szansę stać się liderem w ekologicznej produkcji ziół i produktów ekologicznych?

Wszystko zależy od nas. Powinny jednak zmienić się zasady wspierania produkcji ekologicznej z dopłatami do wielkości powierzchni upraw, na dopłaty do wielkości uzyskiwanego plonu.

EDUKACJA PRZEZ PRAKTYKĘ

Z Natalią Gawrysiuk, przewodniczką po ogrodzie botanicznym w „Ziołowym Zakątku” rozmawia Mikołaj Niedeck

Kto odwiedza Podlaski Ogród Ziołowy?

Mamy cały przedział wiekowy odwiedzających – od przedszkolaków do emerytów. Tabliczki umożliwiają indywidualne zapoznanie się ze specyfiką każdej rośliny. Każdy może doczytać to co go interesuje. Dzięki tabliczkom nie ma konieczności angażowania przewodnika do każdego odwiedzającego. Pięciu przewodników nie jest w stanie tak wielu gości naraz obsłużyć, szczególnie w maju i czerwcu, kiedy ruch jest największy. Przyjeżdżają do nas różne grupy, niektórzy na jeden dzień, a grupy zorganizowane, jak zielone szkoły na tydzień lub dłużej. Mamy 150 miejsc noclegowych.

Co odwiedzających najbardziej interesuje?

Zainteresowanie poszczególnymi roślinami zależy od wieku. Dzieci ciekawią rośliny ładnie pachnące, młodzież interesuje się często zastosowaniami roślin, jak np. konopie (śmiech). Osoby w wieku starszym interesują zastosowania lecznicze roślin, np. w chorobach serca.

A Panie interesują pewnie zastosowania kosmetyczne?

Prowadzimy również warsztaty kosmetyczne. Podczas tych zajęć własnoręcznie tworzy się mydła oraz inne kosmetyki na bazie naturalnych składników z dodatkiem ziół.

Poza Ogrodem Botanicznym co jest jeszcze ciekawego do zobaczenia?

Mamy zagrodę tradycyjną, w której hodujemy zwierzęta gospodarskie, warzywniak uprawiany metodami ekologicznymi, budynki z tradycyjną architekturą, leśniczówkę, zabytkowy kościół, starostwianiński krąg kamienny, domek babki zielarki, pracownię ceramiczną, sklepy z produktami ekologicznymi i ziołowymi „Dary Natury” i wiele innych atrakcji. Organizujemy warsztaty zielarskie, robienie własnych herbat, przypraw, nalewek ziołowych i woreczków zapachowych.

Jest Pań w tej chwili cztery?

Tak: Beata Rutkowska, Edyta Patkowska, Ania Wojciuk i ja - Natalia Gawrysiuk.

To wystarcza, żeby obsłużyć tylu gości?

Stale wydłuża nam się sezon. Na początku trwał od połowy maja do połowy września. Teraz pierwsze wycieczki zaczynają się już w marcu, a odwiedziny i zajęcia trwają nawet do listopada. Myślę, że będziemy dalej się rozwijać.

Uhonorowanie laureatów Konkursu w październiku 2017 r.

Od prawej: Agnieszka Wojtkowska, Mirosław Angielczyk, Anna Kienik, Mikołaj Niedeck, Renata Żmijewska

MOBILNA MYJNIA PAROWA „ECO KROPLA”

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania Ziemia Gotyku”

Nazwa projektu: Podjęcie i prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług mobilnej myjni parowej „Eco Kropla” Renata Długoborska

Realizator projektu: „Eco Kropla” Renata Długoborska

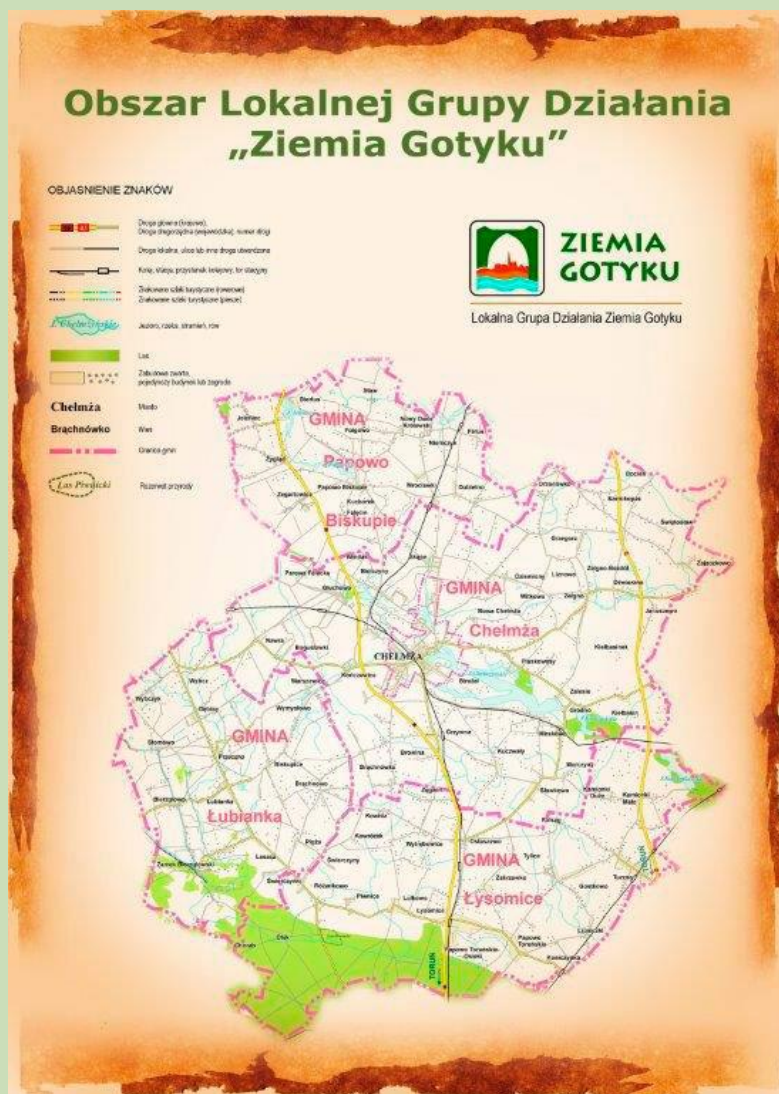
Województwo i miejsce realizacji projektu: Kujawsko-Pomorskie, 87-152 Łubianka

Źródło i kwota dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2014 – 2020, 50 000 zł

Okres realizacji: 24.05.2017 – 30.09.2017

Strona LGD: www.lgd.ziemiagotyku.com

LGD „Ziemia Gotyku” działa w formie stowarzyszenia, które zostało założone w dniu 29 stycznia 2015r. w Chełmży i obejmuje swoim zasięgiem obszar czterech gmin wiejskich tj. Chełmża, Łysomice, Łubianka i Papowo Biskupie i jednej gminy miejskiej – miasta Chełmży. Stowarzyszenie kontynuuje i rozwija działalność Fundacji Ziemia Gotyku LGD, która w latach 2006-2015 realizowała unijny Program LEADER i dwie strategie rozwoju lokalnego w latach 2006-2008 oraz 2009-2015. Historia obszaru sięga okresu między VII a XII w., gdzie zachowało się wiele zabytków, kościołów gotyckich ze średniowiecza, zespołów pałacowo-parkowych z XIX wieku, starych domów i innych zabytkowych obiektów. W perspektywie finansowej 2014 – 2020 LGD realizuje wielofundusową strategię rozwoju RLKS ze środków EFROW, EFRR i EFS.

Operacja, której realizatorem była Pani Renata Długoborska, polegała na podjęciu nowej działalności gospodarczej w miejscowości Łubianka w zakresie świadczenia innowacyjnych usług mycia i konserwacji samochodów, motocykli oraz czyszczenia wyrobów włókienniczych, przy wykorzystaniu proekologicznej technologii pary wodnej.

Maszyny do mycia za pomocą pary, to urządzenia wyposażone w najbardziej zaawansowane technologie, dzięki którym wytwarzają odpowiednią ilość pary wodnej w celu uzyskania najlepszych efektów czyszczenia, przy mniejszym zużyciu wody i czasu. Jest to rozwiązanie innowacyjne na terenie LSR, gdyż z posiadanych danych wynika, że żaden podmiot na terenie lokalnym nie oferuje mobilnych usług myjni parowej. Świadczone usługi nie wpływają negatywnie na środowisko, ponieważ wykonywane są one przy użyciu neutralnej dla środowiska pary wodnej.

Świadczone usługi kierowane są do firm prowadzących między innymi autokomisys i warsztaty samochodowe oraz do osób prywatnych. Wykorzystanie technologii mycia parowego nie wymaga budowania kanalizacji, czy separatorów brudnej wody. Maszyny, które zostały zakupione z premii posiadają znak CE oraz ekspertyzę środowiskową będącą podstawą do braku wymogu posiadania zezwoleń środowiskowych i innych. Ponadto myjnie parowe dają znaczną redukcję zużycia wody i chemii w porównaniu z tradycyjnymi rozwiązaniami czyszczenia, przy jednoczesnym podniesieniu standardu mycia.

W przypadku myjni tradycyjnej do umycia samochodu potrzebne jest zużycie około 200 l wody oraz detergenty, które zanieczyszczają środowisko oraz nie są bezpieczne dla lakieru. W technologii stosowanej w usługach Eco Kropli - do umycia jednego samochodu zużywane są zaledwie 1-2 litry wody. Ilość zużywanej wody jest więc blisko 90% niższa, niż w przypadku tradycyjnej myjni. Ekologiczne środki czystości, które są wykorzystywane podczas wykonywania usług to biodetergenty rozpuszczające się w wodzie i biodegradowalne, więc nie szkodzące środowisku naturalnemu i eliminujące szkodliwe środki i związki chemiczne.

W ramach działalności nie są generowane ścieki, jak to ma miejsce przy tradycyjnej myjni samochodowej. Dodatkowo w ramach działalności wykonywane jest ozonowanie w pomieszczeniach, odkażanie, odgrzybianie klimatyzacji samochodowej (usuwanie zarodników pleśni i grzybów, likwidacja nieprzyjemnych zapachów, roztoczy, bakterii i wirusów), odświeżanie powietrza, usuwanie nieprzyjemnych zapachów, odkażanie tapicerki, dywanów, pościeli, ubrań i innych przedmiotów (co niszczy pasożyty, mole, bakterie, wirusy, roztocza i alergeny). Środki do mycia zawierają aktywny biologicznie czynnik (bioenzym) wytwarzany przez mieszaninę selektywnie dobranych mikroorganizmów. Nie ma w nich substancji chemicznych - detergentów, ani fosforanów. Do odkażania klimatyzacji, wewnątrz i przestrzeni ładunkowych używany jest ozon tj. aktywny tlen O₃.

Operacja pt.: „Podjęcie i prowadzenie działalności gospodarczej w zakresie usług mobilnej myjni parowej „Eco Kropla” Renata Długoborska” została zrealizowana w ramach działania 19. Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER, poddziałania 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Realizatorem przedsięwzięcia była Renata Długoborska - Beneficjent przedsięwzięcia „TU ŻYJĘ I TU PRACUJĘ” - NOWE MIEJSCA PRACY NA ZIEMI GOTYKU w ramach Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez Społeczność na lata 2016-2023. Beneficjentka, która otrzymała ze środków PROW na podjęcie tej działalności premię w wysokości 50 tys zł, zobowiązana jest do jej prowadzenia przez okres min. 2 lat.

Uroczyste wręczenie dyplomów laureatom Konkursu „Eko-Leader LGD” w siedzibie LGD „Ziemia Gotyku”, październik 2017 r.
Od prawej: Beata Wrzeszcz, Renata Żmijewska, Marta Kruszczyńska, Paweł Puczkarski - Prezes LGD „Ziemia Gotyku”,
Renata Długoborska, Mikołaj Niedek

Samochód firmy „Eco Kropla” Pani Renaty Długoborskiej

PROMUJEMY DZIAŁANIA EKOLOGICZNE

Z Panią Martą Kruszczyrską - specjalistką ds. obsługi projektów w „Lokalnej Grupie Działania Ziemia Gotyku” - rozmawia Mikołaj Nidek

Jaką rolę odgrywają cele ekologiczne i klimatyczne w Lokalnej Strategii Rozwoju „Ziemia Gotyku”?

LGD „Ziemia Gotyku” działa na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju kierowanego przez lokalną społeczność oraz w celu zwiększenia poziomu partycypacji społecznej i szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej na obszarach wiejskich. Jednym z naszych celów jest ochrona środowiska i klimatu. Stąd nasze działania ukierunkowane są na wspieranie udziału społeczności lokalnej w realizacji LSR lub wzmocnienia kapitału społecznego, m.in. przez podnoszenie wiedzy społeczności lokalnej w zakresie ochrony środowiska i zmian klimatycznych, także z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych. Założenia, cele, a w szczególności przewidywane w LSR działania przyczyniają się do wdrażania prawa wspólnotowego w dziedzinie ochrony środowiska. Zaplanowane zadania są spójne z polityką ekologiczną kraju i województwa, a ich realizacja nie powoduje znaczącego oddziaływania na środowisko.

Jaki jest poziom świadomości ekologicznej społeczności lokalnej i czy podejmowane są jakieś przedsięwzięcia na rzecz środowiska? Jakiego rodzaju są to inicjatywy / projekty?

Jako Lokalna Grupa Działania w swoich inicjatywach staramy się przyczynić do zwiększenia poziomu świadomości ekologicznej społeczności lokalnej. W ramach LSR przewidujemy przedsięwzięcie 3.1.1. „RAZEM DLA SIEBIE I DLA INNYCH”, które realizowane będzie poprzez inicjatywy oddolne, promujące lokalne dziedzictwo przyrodnicze, kulturalne i historyczne, opracowanie materiałów promocyjno-informacyjnych oraz poprzez działania edukacyjne podnoszące wiedzę mieszkańców w zakresie ochrony środowiska i klimatu. Operacje w ramach tego przedsięwzięcia będą mogły realizować w postaci tzw. „projektów grantowych” organizacje pozarządowe oraz instytucje kultury.

Czy działania na rzecz ochrony środowiska i klimatu są w jakiś sposób punktowane w procesie oceny wniosków składanych w ramach LSR?

Tak, premiuje projekty innowacyjne i zakładające realizację celów środowiskowych lub klimatycznych. W procesie wyboru operacji w zakresie poszczególnych przedsięwzięć z LSR ujęte są kryteria promujące wykorzystanie rozwiązań prośrodowiskowych. W przypadku dotacji dla przedsiębiorców premiuje operacje zakładające realizację celów środowiskowych lub klimatycznych poprzez m.in.: racjonalizację wykorzystania zasobów (np. wody, energii), zastosowanie nowych technologii produkcji, zmiany w organizacji produkcji i sprzedaży zmniejszające presję na środowisko i klimat, wybór kierunku działalności z uwzględnieniem warunków środowiskowych i klimatycznych. Premiuje operacje, które zakładają realizację zasad zrównoważonego rozwoju poprzez tzw. ekozarządzanie – wdrożenie w przedsiębiorstwie systemu zarządzania środowiskowego. Ponadto premiuje projekty rewitalizacyjne, które zakładają racjonalne wykorzystanie zasobów, zastosowanie nowych rozwiązań infrastrukturalnych przyjaznych środowisku (np. odnawialnych źródeł energii).

Czy ekologia ma przyszłość? Jakiego rodzaju przedsięwzięcia przyjazne dla środowiska i klimatu mogą być i będą podejmowane na „Ziemii Gotyku”?

Lokalna Grupa Działania „Ziemia Gotyku” poprzez realizację Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez Społeczność stara się zwiększać poziom świadomości mieszkańców w zakresie ekologii, ochrony środowiska i klimatu. Dużym problemem w zakresie środowiska występującym na obszarze LSR jest zanieczyszczenie pochodzące z produkcji rolnej, środków transportu, niewłaściwego gospodarowania odpadami i wykorzystania jednostek grzewczych, które nie spełniają norm środowiskowych. Od kilku lat na naszym obszarze promowane są odnawialne źródła energii, np. sieć paneli słonecznych na budynkach mieszkalnych i użyteczności publicznej, oświetlenie diodami LED i pozyskanie energii wiatrowej. Jednak wysoki koszt instalacji odnawialnych źródeł energii i niski poziom świadomości ekologicznej mieszkańców prowadzą do marginalizacji takich działań pro-środowiskowych. W związku z tym jako LGD planujemy realizację międzynarodowego projektu, który skoncentrowałby się na działaniach w zakresie świadomości ekologicznej i zwiększaniu liczby proekologicznych rozwiązań, które mogą zmniejszyć zanieczyszczenie wody, powietrza i gleby, pomagają oszczędzać energię, zmniejszyć ilość odpadów produkcji itd. Pozyskaliśmy partnerów do wspólnej realizacji projektu z Finlandii i Łotwy. Ponadto zgłoszenie projektów naszych beneficjentów w konkursie EkoLeader miało również na celu wypromowanie przykładów operacji wykorzystujących rozwiązania, uwzględniające ochronę środowiska i klimatu.

Z Panią Renatą Długoborską, właścicielką firmy „Eco Kropla” rozmawia Mikołaj Nidek

Skąd wziął się u Pani pomysł na podjęcie działalności gospodarczej polegającej na świadczeniu usług mycia pojazdów w sposób przyjazny dla środowiska?

Myjnia parowa wykorzystuje do mycia suchą parę pod wysokim ciśnieniem. Zaletą takiego rozwiązania, alternatywnego dla myjni wodnych, automatycznych i bezdotykowych jest to, że pozwala na oszczędzenie wielu litrów wody zużywanych w standardowych myjniach oraz ochronę środowiska (nie powstają ścieki). Oprócz korzyści dla środowiska i użytkowników myjnia parowa jest pomysłem na biznes o wielkim potencjale rynkowym. Rynek myjni parowych dopiero rozwija się w Polsce i coraz więcej osób myśli o ekologicznych rozwiązaniach, więc popyt na te usługi wzrasta, stąd decyzja o podjęciu działalności gospodarczej w tym zakresie.

Czy usługi „Eco Kropli” ograniczają się tylko do czyszczenia pojazdów? Na czym one polegają i jakie są związane z tym korzyści?

Urządzenie parowe stwarza mnóstwo możliwości czyszczenia wszelkich powierzchni i wnętrz. Usługi „Eco Kropli” skupiają się na pojazdach, natomiast nie ograniczają się do nich. Przez okres jesienno-zimowy będą się skupiać głównie na czyszczeniu wnętrz oraz dywanów i wykładzin, ponieważ ze względu na warunki pogodowe popyt na mycie pojazdów spadnie. Jedną z najważniejszych korzyści jest to, że używanie maszyn parowych nie wymaga uzyskania specjalistycznych pozwoleń. Niskie koszty eksploatacji urządzenia i jego wysoka wydajność, to kolejna z korzyści kierująca moim wyborem. Wszystko to składa się na atrakcyjny pomysł biznesowy.

Czy jest zainteresowanie wśród klientów takimi usługami?

Klienci coraz częściej wybierają ekologiczne rozwiązania, interesując się ochroną środowiska. Rozwiązania myjni parowej ograniczają zużycie wody do minimum. Jeden pojazd można umyć zużywając do 4 litrów wody w zależności od stopnia zabrudzenia. Ponadto wygoda, jaką jest dojazd do klienta sprawia, że klienci nie muszą angażować swojego czasu na dojazd.

W procesie czyszczenia używane są mikroorganizmy. Na czym polega ta biotechnologia?

Efektywne mikroorganizmy, tzw. emy pomagają w biologicznym rozkładzie brudu i różnych niepożądanych substancji. Mogą one być używane przy stosowaniu środków proekologicznych, nie zawierających środków chemicznych i substancji żrących. Wiodącą marką, której produkty używamy jest firma „Natural Wash ekologiczne środki czyszczące”.

Czy Pani zdaniem rynek proekologicznych usług czyszczących będzie się dalej rozwijał?

Oczywiście! Wciąż powstaje coraz więcej czynników wpływających negatywnie na środowisko. Mam nadzieję, że tworząc usługi ekologiczne przyczynię się do budowania świadomości ludzi, że istnieje skuteczny sposób na ekologiczne mycie i że nie trzeba zużywać ogromnej ilości litrów wody i chemii, aby było czysto.

CENTRUM PRODUKTU LOKALNEGO

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania Dunajec-Biała

Nazwa operacji: Budowa Centrum Produktu Lokalnego w miejscowości Rzuchowa

Realizator projektu: Stowarzyszenie GRUPA ODROLNIKA

Województwo i miejsce realizacji projektu: Małopolskie, Rzuchowa 1A, 33-114 Rzuchowa, gmina Pleśna

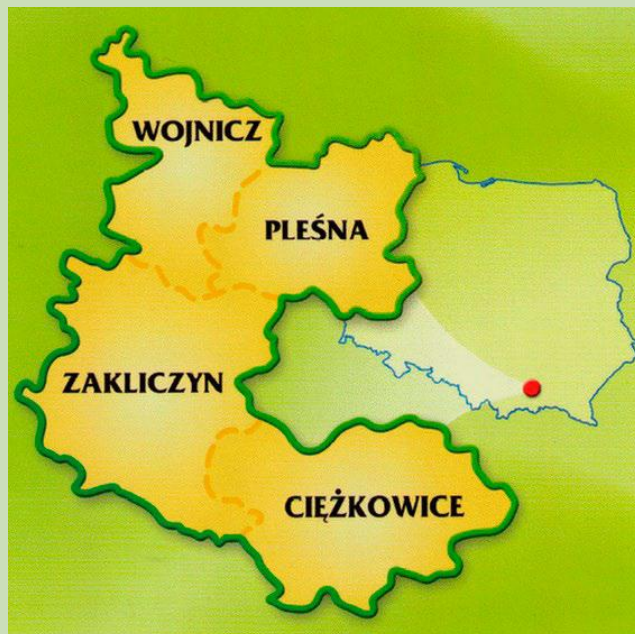
Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 842 319,50 zł

Okres realizacji: 07.2012 – 10.2014

Strona LGD: www.dunajecbiala.pl

Strona beneficjenta: www.grupa.odrolnika.pl

Lokalna Grupa Działania Dunajec – Biała powstała 19.12.2005 r. w ramach Pilotażowego Programu LEADER+. Wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dokonano 02.02.2006 r. Jest to stowarzyszenie skupiające przedstawicieli z trzech sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego. Swoim działaniem obejmuje cztery gminy: Ciężkowice, Pleśną, Wojnicz i Zakliczyn w Powiecie Tarnowskim. Siedzibą stowarzyszenia jest Zakliczyn. Lokalna Grupa Działania Dunajec–Biała inicjuje i realizuje na swoim terenie nowatorskie projekty ukierunkowane na wykorzystanie unikalnych walorów przyrodniczych i kulturowych Pogórza Ciężkowicko-Rożnowskiego i poprawę jakości życia mieszkańców. Poprzez swoje działania chcemy sprzyjać lepszemu wykorzystaniu potencjałów rozwojowych terenów wiejskich, poprawę ich konkurencyjności oraz przyczynić się do aktywizacji oraz współpracy mieszkańców wsi.

Operacja pn. „Budowa Centrum Produktu Lokalnego w miejscowości Rzuchowa” została zrealizowana w gminie Pleśna w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej 2007 - 2013 Lokalnej Grupy Działania Dunajec-Biała z siedzibą w Zakliczynie. Inicjatorem operacji była grupa rolników produkujących żywność wysokiej jakości w tym głównie metodami ekologicznymi zorganizowana w stowarzyszenie GRUPA ODROLNIKA. Stowarzyszenie to powstało w 2002 roku z inicjatywy młodych osób z II Liceum Ogólnokształcącego w Tarnowie. Pierwotnie stowarzyszenie działało pod nazwą „Młoda Europa” i wspierało proces integracji Polski z Unią Europejską. W dniu 15 lipca 2011 rok stowarzyszenie zmieniło nazwę na obecną i dominującą działalnością stowarzyszenia stały się zagadnienia związane z ekologią, ochroną środowiska, zdrowym odżywianiem, przeciwdziałaniem nadwadze i otyłości wśród dzieci, wspieraniem chorych na raka oraz uczulonych na środki chemiczne w dostępie do żywności wolnej od chemii, działaniami na rzecz zachowania tradycyjnych odmian roślin i starych gatunków zwierząt oraz propagowaniem skracania łańcucha dostaw pomiędzy rolnikiem a konsumentem w ramach tzw. sprzedaży bezpośredniej - inicjatywa „paczka od rolnika”.

Celem operacji było utworzenie miejsca przeznaczonego do promocji lokalnych produktów, integrującego producentów żywności metodami ekologicznymi, oraz wytwórców produktów regionalnych, lokalnych i tradycyjnych z konsumentami poszukującymi tego typu produktów.

W ten sposób powstało również miejsce upowszechniające rolnictwo ekologiczne m. in. poprzez organizowanie zajęć dla dzieci, uprawie ogródka edukacyjnego, w którym dzieci i młodzież mogą zapoznać się z naturalnymi sposobami uprawy żywności, miejsce promujące bioróżnorodność, w tym stare odmiany roślin i stare rasy zwierząt, jak również odnawialne źródła energii wykorzystywane w budynku na potrzeby ciepłej wody użytkowej oraz oświetlenia terenu wokół budynku.

Oprócz konfekcjonowania paczek z żywnością ekologiczną dla klientów w Centrum Produktu Lokalnego (CPL) prowadzone są działania mające na celu podtrzymywanie i promocję tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej. CPL działa na rzecz ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego jak również prowadzimy działania mające na celu ochronę i promocję zdrowia, zdrowego stylu życia, świadomego odżywiania i postaw przyjaznych środowisku w tym odnawialne źródła energii. CPL stwarza też warunki do zbierania i upowszechniania informacji z zakresu: wiedzy przyrodniczej i zagadnień związanych z technikami uprawy ekologicznej i tradycyjnej, czy też zdrowego stylu życia, świadomego odżywiania i postaw przyjaznych środowisku. Do celów realizowanych w ramach CPL należy m. in.:

- edukacja, w tym organizowanie różnych konferencji, seminariów, warsztatów, spotkań, szkoleń, wystaw,
- tworzenie lokalnych i ponadlokalnych koalicji i partnerstw w zakresie powiązania drobnych lokalnych rolników z konsumentami szukającymi żywności ekologicznej produkowanej w sposób przyjazny środowisku,
- usługi szkoleniowo-doradcze w zakresie rolnictwa ekologicznego, zdrowego odżywiania, utrzymania bioróżnorodności,
- realizacja konkursów o tematyce ekologicznej i innej, zgodnej z celami działalności stowarzyszenia,
- organizowanie i/lub koordynacja lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych przedsięwzięć ekologicznych,
- prowadzenie działalności wydawniczej, w tym prowadzenie punktu informacji o produktach lokalnych,
- organizowanie zajęć terenowych, wycieczek, zielonych szkół, przedszkoli, szkół, obozów letnich i zimowych.

CPL zlokalizowane jest w samym środku zespołu dworsko-parkowego we wsi Rzuchowa (gmina Pleśna) na trasie Tarnów - Nowy Sącz, 10 km za Tarnowem. Całkowita wartość tej inwestycji CPL wyniosła 842 319,50 zł z czego 276 020,00 zł stanowiło dofinansowanie w ramach PROW 2007-2013 ze środków LEADER Lokalnej Grupy Działania Dunajec-Biała zaś 566 299,50 zł stanowiły środki własne stowarzyszenia pochodzące z odpisów 1% podatku dochodowego od osób fizycznych za lata 2012 - 2013.

U honorowani laureaci Konkursu „Eko-Leader LGD” w Centrum Produktu Lokalnego w Rzuchowej

Paczki ODROLNIKA przygotowane do wysyłki w CPL w Rzuchowej

WSPÓŁPRACA TO WARUNEK SUKCESU

Z Janem Czajką, Dyrektorem Biura Lokalna Grupa Działania Dunajec-Biała oraz Barbarą Zych – Wiceprezes Zarządu Stowarzyszenia GRUPA ODROLNIKA, kierownikiem CPL w Rzuchowej rozmawia Mikołaj Nidek

Po ilości dostępnych produktów i sklepów ekologicznych widać, że rynek żywności ekologicznej dynamicznie się rozwija. Czy niedługo wszystko będzie eko?

Choć wartość polskiego rynku żywności ekologicznej wynosi około 1 miliard złotych, to przy wartości całego rynku spożywczego na poziomie 245-250 mld zł, to nadal niewielki procent. Niestety liczba gospodarstw ekologicznych w ostatnich latach nie przyrasta, a wręcz spada. Rolników ekologicznych w Polsce jest obecnie ok. 23 tys. 70% powierzchni produkcji ekologicznej stanowią użytki zielone, trawy i pastwiska. Pozostałe to zboża ok. 18% i ziemniaki. Warzywa zajmują jedynie 1,4% powierzchni upraw. Około 80% żywności ekologicznej sprzedawanej w Polsce to jest żywność importowana. Choć rolników ubywa, rośnie liczba firm zajmujących się importem ekożywności.

Co jest tego przyczyną, częste kontrole, konkurencja?

Zasadniczo brak współpracy między rolnikami. Jest niestety duża nieufność i brak wspólnotowego myślenia. Kontrole też są istotną barierą, ale nie tyle strach przed nimi „że coś znajdą”, ile ich biurokratyczna uciążliwość i czasochłonność. Jest też problem pokoleniowy. Wielu ekorolników ma już swoje lata, a nie bardzo widać następców. Konkurencji, przy tak chłonnym rynku jak rynek ekożywności, praktycznie nie ma. Kilka lat temu z największych Targów ekologicznych w Europie Biofach, wróciliśmy z „potencjalnymi zamówieniami” o wartości ponad 60 mln zł. Firmy z Niemiec, Słowenii, Emiratów Arabskich były bardzo zainteresowane importem naszych produktów ekologicznych. W tym roku jest np. duże zainteresowanie ze strony krajów skandynawskich, Danii, Norwegii. Ich sieć ponad tysiąca sklepów mogłaby zakontraktować dostawy o wartości 200 – 300 mln zł rocznie. Niestety, nikt nie jest w stanie wytworzyć takiej ilości produktów indywidualnie, a jedynie przy takiej skali zamówień byłby to dla nich opłacalny biznes. Konsumenci też mają stosunkowo niską świadomość na temat żywności ekologicznej.

A grupy producenckie nie są tu rozwiązaniem?

Niestety, wśród polskich rolników nie ma dostatecznej woli do współpracy i umiejętności współdziałania. Główna bariera ma więc charakter mentalnościowy. Dlatego jest tak mało grup producenckich w Polsce.

Ekoprodukcja jest w ogóle opłacalna?

Z naszych wyliczeń wynika, że z 10 arów ekologicznych upraw warzyw liściastych, jak sałata, rzodkiewka, czy botwina, rolnik może uzyskać ok 50 tys. zł, dostarczając co tydzień, do kilkunastu klientów, paczki/zestawy z żywnością o wartości średnio ok. 100 zł/każdy. Najwięcej pracy jest z pieleniem. Jako nawóz konieczny jest obornik. W gospodarstwie ekologicznym muszą być zwierzęta, żeby zapewnić równowagę paszowo-nawozową.

A jak to wygląda w Waszym stowarzyszeniu?

Mamy trzy rodzaje producentów: posiadacze euroliścia, czyli certyfikowani rolnicy ekologiczni, małoskalowi rolnicy lokalni gospodarujący na powierzchni 10-20 arów oraz rolnicy certyfikowani w regionalnym systemie „Produkt Lokalny z Małopolski”, tzw. PLM, wprowadzonym przez Fundację Partnerstwo dla Środowiska w ramach projektu szwajcarskiego. Niektóre produkty oznakowane są też unijnymi znakami produkcji regionalnej. Każdy sprzedawany w naszym systemie produkt jest zindywidualizowany – pochodzi od konkretnego rolnika, a na etykiecie produktu widnieje zawsze jego imię i nazwisko. Obecnie stałych klientów mamy ok. 200 a paczek przygotowujemy ok. sto tygodniowo.

Największy problem?

Największy problem był z logistyką i ujednoczeniem produktu. Udało się to przezwyciężyć dzięki centralnemu systemowi ważenia i pakowania, które odbywa się teraz w Centrum Produktu Lokalnego w Rzuchowej. Wspomaga nas też system informatyczny, wspierający zarządzanie logistyką dostaw. Jest w nim prowadzona ewidencja stanów magazynowych. Konsument zamawia i system liczy ile produktu schodzi z bazy. Ceny mamy stałe na dany rok. Staramy się, aby cena – w porównaniu do polskiego odpowiednika – była niższa, niż w sklepie, bardziej konkurencyjna. Zarabiamy na sobie, zatrudniamy obecnie 5 osób na etacie. W początkowej promocji pomógł nam Dziennik Polski, który zaczął pisać o naszej inicjatywie, potem wsparły nas kolejne media.

Oprócz sprzedaży produktów rolnictwa ekologicznego bezpośrednio do klientów prowadzicie też działalność edukacyjną. Kto ją prowadzi?

W naszym stowarzyszeniu, kto co może i kto co umie, to tym się dzieli. Edukację w Centrum Produktu Lokalnego prowadzą głównie rolnicy i prowadzimy ją bezpłatnie. Jeśli planujemy są np. warsztaty artystyczne czy rękodzielnicze, zapraszamy lokalnych artystów do ich prowadzenia. W warsztaty kulinarne dla młodych konsumentów angażujemy Panie z Koła Gospodyń Wiejskich. Prowadzimy warsztaty z „odkrywania smaków” - skąd się żywność bierze. Nierzadkie są przypadki, że jak dzieci dostają malowanek, to rysują krowy fioletowe... Krowa kojarzy im się bardziej z Milką, niż z „faciatą” na polu. Nierzadko dzieci są też zaskoczone, że krowy są w rzeczywistości „takie duże”. Myślą, że żywność bierze się ze sklepu i marketu. Oprócz zajęć edukacyjno-ekologicznych prowadzimy też warsztaty z ginących zawodów, rękodzieła, robienia ozdób świątecznych. To co robimy, to nie jest tylko przedsięwzięcie, ale misja społeczna. Dbamy o bioróżnorodność. Dzięki takim inicjatywom wieś pozostaje wsią. Potrzebni są jednak następcy.

Pani Barbara Zych, kierownik CPL w Rzuchowej w trakcie zajęć edukacyjnych

EKOWARSZTATY PLASTYCZNE DLA DZIECI

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Zielone Sióło”

Nazwa operacji: Ekologiczne warsztaty plastyczne dla dzieci

Realizator projektu: Lokalna Grupa Działania „Zielone Sióło”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, 07-300 Ostrów Mazowiecka

Źródło dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 14 400 zł

Okres realizacji: 10.2014 – 04.2015

Strona LGD: www.zielonesioło.pl

Projekt polegał na przeprowadzeniu proekologicznych warsztatów plastycznych dla dzieci, w celu zwiększenia ich świadomości i wrażliwości ekologicznej - w formule „nauka przez zabawę”. W warsztatach uczestniczyło 434 uczniów w wieku 5-9 lat z placówek oświatowych gmin: Stary Lubotyń, Szulborze Wielkie, Nur i Boguty Pianki.

Na warsztatach dzieci nabyły umiejętności tworzenia nowych przedmiotów codziennego użytku ze starych i zużytych materiałów recyklingowych, np. pojemniki na przybory szkolne z puszek, lampiony ze słoików. Potrzebne preparaty, przybory i narzędzia potrzebne do zdobienia wykonane były z ekologicznych materiałów - wyprodukowane przez firmę Schjerning Farver A/S z Dani, posiadającej odpowiedni certyfikat.

Warsztaty przeprowadzili Państwo Małgorzata i Grzegorz Kruk z pracowni artystycznej w Józefowie. Osoby prowadzące warsztaty nauczyły dzieci jak oszczędzać energię w domu i przyczynić się do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych. Zachęcały też uczniów do segregowania odpadów domowych, które mogą być poddane recyklingowi oraz oszczędzania papieru, aby chronić drzewa.

CZYSTA RZĘKA Z ATRAKCJAMI

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Przyjazne Mazowsze”

Nazwa operacji: „Czysta rzeka w połączeniu z atrakcjami”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Małopolskie

Realizator projektu: Joanna Niepytalska, Sochocin 09-110

Źródło dofinansowania i wartość operacji: PROW 2007 – 2013, 14 139,88 zł

Okres realizacji: 06.2014 – 10.2014

Strona LGD: www.lgdpm.pl

Celem projektu był rozwój aktywności społeczności lokalnej poprzez zorganizowanie cyklu spływów kajakowych promujących aktywny styl życia w połączeniu z ochroną środowiska. Zadaniem uczestników spływu było wspólne sprzątanie rzeki Wkry i jej brzegów. Mieszkańcy mogli spędzić czas aktywnie, atrakcyjnie i przy okazji sprzątania rzeki lepiej się poznawać.

Wspólne działania na rzecz ochrony środowiska przyczyniają się do edukacji ekologicznej społeczności lokalnej, kształtują odpowiednie postawy i podnoszą poziom wiedzy w tym zakresie. W realizację operacji beneficjent zaangażował okoliczną społeczność oraz ośrodek leczenia narkomanii.

Spływy odbywały się raz w tygodniu, na różnych odcinkach rzeki Wkry. Każdy spływ zakończony był biesiadą przy ognisku i muzyce. Otwarty i nieodpłatny charakter imprezy zachęcił lokalną społeczność do aktywnego trybu życia i zadbania o własne środowisko przyrodnicze. Działania te przyczyniły się do zintegrowania społeczności lokalnej bez względu na wiek. Czysta rzeka zwiększyła walory turystyczne regionu - turyści chętniej wybierają miejsca czyste i zadbane. Realizator organizuje wielkie sprzątanie Wkry wiosną i jesienią. Wyzwanie to podjęło większość lokalnych wypożyczalni kajaków angażując w to również szkoły, swoich klientów oraz mieszkańców.

CHRONIMY PTAKI I MOTYLE

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo Borów Niemodlińskich”

Nazwa operacji: Derkacz – pilotażowy program ochrony parasolowych gatunków ptaków i motyli na wilgotnych łąkach Borów Niemodlińskich

Województwo i miejsce realizacji projektu: Opolskie, 49-100 Niemodlin

Realizator projektu: LGD Partnerstwo Borów Niemodlińskich i LGD Wspólne Źródła

Źródło dofinansowania i wartość operacji: PROW 2007 – 2013, 146 389,02 zł

Okres realizacji: 12.2013 – 12.2014

Strona LGD: www.boryniemodlińskie.pl

Derkacz - to projekt współpracy dwóch LGD: „Partnerstwa Borów Niemodlińskich” oraz LGD „Wspólne Źródła”, na których terenie występują wilgotne łąki Borów Niemodlińskich. Operacja polegała na odtworzeniu i zachowaniu siedlisk łąkowych wzdłuż cieków wodnych Borów Niemodlińskich dla parasolowych gatunków ptaków: derkacza i kszyka oraz motyli (modraszki) poprzez inwentaryzację łąk wilgotnych Obszaru Chronionego Krajobrazu Bory Niemodlińskie oraz przywrócenie właściwej struktury przyrodniczej czterem najcenniejszym z nich, z wykorzystaniem zabiegów ochrony czynnej, tj. jednorazowego, jednorocznego koszenia oraz karczowania samosiewów drzew i krzewów.

Dawniej łąki były użytkowane na potrzeby wypasu bydła, dziś wraz z rozwojem intensywnego rolnictwa, prawie nikt nie korzysta z tego typu źródeł karmienia zwierząt, co powoduje znikanie łąk z krajobrazu i zubożenie bioróżnorodności obszaru. Pierwszym zadaniem projektu było zebranie zespołu naukowego składającego się z dwóch ornitologów, entomologa i botanika oraz specjalisty ds. GISu. Podjęto współpracę z Dolnośląskim Ruchem Ochrony Przyrody z Wrocławia. Zadaniem przyrodników było wykonanie przeglądu przyrodniczego (screeningu) 16 łąk wokół Borów Niemodlińskich. Po jego zakończeniu, od maja do sierpnia 2014 r. na wszystkich łąkach przeprowadzona została inwentaryzacja siedliskowa, ornitologiczna i entomologiczna, zgodnie z metodyką programu Natura 2000.

W wyniku prac terenowych wybrane zostały 4 łąki, które najpilniej wymagały zabiegów ochronnych, gdyż nie były użytkowane od ponad 10 lat i zarosły samosiewami, co zagrażało ich bioróżnorodności. Na obszarze niemal 25 hektarów łąk wykonano prace rekultywacyjne - karczunek samosiewów drzew i krzewów oraz wykoszenie - przeprowadzone poza okresem lęgowym ptaków (wrzesień-październik).

W czasie inwentaryzacji łąk przyrodnicy spotykali się z ich właścicielami i zainteresowanymi mieszkańcami i informowali o dopłatach rolnośrodowiskowych do koszenia łąk. Dwóch właścicieli kilkudziesięciu hektarów łąk przystąpiło do programu i kosi łąki zgodnie z zaleceniami. Przeprowadzona została akcja informacyjno-edukacyjna dotycząca gatunków parasolowych ptaków – derkacza i kszyka, oraz motyli modraszków. Informowano o miejscach ich występowania, warunkach jakie muszą spełnić ich siedliska.

Podsumowaniem projektu było opracowanie raportu z inwentaryzacją łąk, publikacja online, wydanie i dystrybucja broszury opisującej projekt, opowiadanie do kolorowania dla dzieci „Derkacz Sylwek i przyjaciele”. Całość zwieńczyła otwarta konferencja naukowa we współpracy z Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego w Łosiu. Wyemitowano trzy audycje w Radio Opole oraz film o Borach Niemodlińskich. Materiały powstałe w wyniku projektu można obejrzeć m.in. na stronach:

www.boryniemodlińskie.pl (zakładka Chronimy łąki). Linki do materiałów informacyjnych i filmowych dotyczących projektu:

<http://boryniemodlińskie.pl/531/527/projekt-derkacz.html>

https://issuu.com/partnerstwoborowniemodlińskich/docs/derkacz- raport ko_cowy_2014-2015

https://www.youtube.com/watch?v=_vQQxTGODQM&t=2s

<https://www.youtube.com/watch?v=ryFpUfjbtw8&t=56s>

<https://www.youtube.com/watch?v=7pN14jJTF6M&t=16s>

<https://www.youtube.com/watch?v=UvVpi6-DOZ8>

SPRZĄTANIE GARBATKI

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozienicka”

Nazwa operacji: „Z puszcza Kozienicką za Pan Brat – VI Sprzątanie Garbatki”

Realizator projektu: Powiat Kozienicki

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, 26-900 Kozienice

Źródło i kwota dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 21 309,39 zł, 34 617,92 zł

Okres realizacji: 06.2012

Strona LGD: www.lgdkozienice.pl

Sprzątanie Garbatki to jedna z imprez plenerowych o charakterze edukacyjnym, integrującym, artystycznym, kulturalnym i sportowym, która od 2007 r. wpisała się w kalendarz szkolnych wydarzeń Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych im. Jana Kochanowskiego w gminie Garbatce–Letnisko. Uroczystość ta angażuje nie tylko szkolną młodzież, ale i lokalne władze, stając się lekcją lokalnej ekologii. Corocznie grupy młodych „tropicieli”, wyposażone w worki i rękawiczki, porządkują okolicę „Góry Wydmowej”.

Według pomysłodawcy imprezy - Pana Mirosława Dziedzickiego – nauczyciela i dyrektora garbackiego Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych, ma ona zwracać uwagę na potrzebę ochrony środowiska Garbatki i Puszczy Kozienickiej, jednocześnie eksponując działania artystyczne i sportowe oraz wychowanie poprzez zabawę. Zabawa na skraju Puszczy Kozienickiej nie tylko łączy osoby w różnym wieku, ale stanowi także lekcję wrażliwości ekologicznej i odpowiedzialności etycznej za wpływ na kształtowanie własnego otoczenia i środowiska.

Namysł nad poszanowaniem naturalnych dóbr przyrody, troska o krajobraz, promocja ekologicznego stylu życia nie ograniczają się więc tylko do statutowych założeń Technikum Leśnego i Drzewnego, ale konsekwentnie uzewnętrzniają się w praktyce, angażując lokalnie nie tylko cały Zespół Szkół. W „Sprzątaniach” uczestniczyły z Garbatki: Zespół Szkół Samorządowych, Koło Wędkarskie, Gminna Świetlica, Ochotnicza Straż Pożarna, oraz goście: Zespół Szkół z Ursynowa koło Kozienic, harcerze z ZHP w Pionkach, grupa osadzonych z Zakładu Karnego w Żytkowicach, przedstawiciele Mazowieckiego Zespołu Parków Krajobrazowych.

W wyniku akcji uprzątnięto: Górę Wydmową, cmentarz w Molendach, „Polankę”, Rezerwat „Krępiec” oraz drogę powiatową wzdłuż ulicy Partyzantów w Garbatce – Letnisku. Zebrano 50 worków 120-litrowych nieposegregowanych odpadów, które następnie ustawiono przy scenie amfiteatru „Grzybku” aby pokazać jak bardzo śmiecimy. Po zakończonym sprzątaniu, uczestnicy akcji mogli odpocząć na „Polance przy Grzybku”, gdzie czekało na nich mnóstwo atrakcji – w postaci gier oraz zawodów sportowych. Nie obyło się również bez konkursów z wiedzy o lesie (rozpoznawanie owadów, nasion), o drewnie i jego obróbce, sportowych i plastycznych, w których uczestnicy malowali pejzaże, wykonywali dzieła sztuki z rzeczy przeznaczonych do recyklingu, wygryzali z andrutów kształty liści, rozpoznawali rośliny rosnące na „Polance”. Ogromne emocje wzbudził jak zawsze Konkurs na Największego Śmiecia, w którym można było wygrać cenne nagrody. Na „Polance” można było także obejrzeć dwie wystawy: „Ekologia wśród nas” oraz „Wyczarowane z drewna”.

Amfiteatr został udekorowany eko–hasłami, zaprezentowanymi przez młodzież z miejscowych szkół. Akcji towarzyszył, jak zawsze happening uliczny - przejazdy rowerowe z transparentami i hasłami ekologicznymi. Na „Krępcu” zaś stanęła instalacja, składająca się z czterech elementów: tablicy z piaskowca z wykutym napisem „Źródliko Krępiec”, procy z tablicą informacyjną, dwoma słupami - totemami: pierwszy przedstawiał twarz mężczyzny - Krępa, drugi kobiety - Anki (postacie z legendy o Puszczy Kozienickiej M. Dziedzickiego „Krępowy skarb”, które utworzyły bramę do „Źródlika Krępiec”).

EKO LATO W KĘTACH

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Dolina Soły”

Nazwa operacji: „EKO-LATO”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Małopolskie, 32-650 Kęty

Realizator projektu: Gminna Biblioteka Publiczna w Kętach

Źródło dofinansowania i wartość operacji: PROW 2007 – 2013, 7 983,21 zł

Okres realizacji: 10.05.2011 – 20.12.2012

Strona LGD: www.dolinasoly.pl

Celem projektu „EKO-LATO”, skierowanego do dzieci i młodzieży z terenu Gminy Kęty, było kształtowanie w grupie odbiorców odpowiedzialności za obecny i przyszły stan środowiska, wyrobienie gotowości do działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, dostrzeganie zagrożeń wynikających z nadmiernej eksploatacji środowiska (wycinka drzew, zaśmiecanie, zanieczyszczanie rzek), a także uświadomienie uczestnikom potrzeby ochrony przyrody i poszerzenia wiedzy o walorach przyrodniczych Doliny Soły i programie Natura 2000. W ramach projektu przeprowadzono zajęcia warsztatowe, zorganizowano wiele spotkań plenerowych i wycieczek, aby dzieci mogły w naocznym i atrakcyjnym sposób zapoznać się z ekologicznymi treściami.

Realizację przedsięwzięcia rozpoczęto od wykładu plenerowego na temat przyrody Doliny Soły. Uczestnicy mogli podziwiać lokalną przyrodę (lasy łęgowe, ptactwo), zbierając przy okazji ciekawe gatunki roślin do zielnika, który stworzyli na zajęciach twórczych. Zorganizowano wycieczkę do Międzybrodzia Białskiego, gdzie dzieci miały sposobność poznania zasad funkcjonowania podziemnej wysokospadowej Elektrowni Szczytowo-Pompowej; obejrzały film o powstaniu elektrowni i zasadach jej działania; zwiedziły podziemną sztolnię elektrowni; kęcką oczyszczalnię ścieków oraz Laboratorium Miejskiego Zakładu Wodociągów i Kanalizacji.

Uzupełnieniem wycieczki były zajęcia plastyczne. Rozmawiano o potędze wody i sile tego żywiołu. Wiele emocji wzbudziła rozmowa o Sole i częstych powodziach, które zdarzają się w regionie. Celem kolejnej wycieczki było Ekocentrum w Stryszawie i gospodarstwa agroturystycznego w Łękawicy. Dzieci mogły zobaczyć elektrownię wiatrową, poznać zasady funkcjonowania kolektorów słonecznych i przydomowej biologicznej oczyszczalni ścieków. Zapoznały się z tradycyjnymi narzędziami rolniczymi. Odbyły się zajęcia twórcze, podczas których wykonywano ekozabawki. Wysłuchały również wykładu dotyczącego sposobów oczyszczania powietrza.

Dzieci również miło spędziły czas w ogrodach Klasztoru OO. Franciszkanów na plenerze fotograficzno-malarskim, pod hasłem „Filozofia przyrody”. Wyjątkowe walory kompozycyjne poszczególnych gatunków i odmian roślin stały się źródłem inspiracji dla młodych artystów i kanwą do powstania ciekawych obrazów. Interesująca okazała się również wycieczka do przedsiębiorstwa komunalnego „KOMAX”, które zajmuje się gospodarką odpadami na terenie gminy Kęty. Dzieci uczestniczyły w prelekcji na temat korzyści jakie płyną z prowadzenia segregacji odpadów. Dowiedziały się jak prawidłowo segregować śmieci, aby mogły być później poddawane procesom odzysku i dalszemu przetworzeniu. Na komunalnym składowisku śmieci mogły zobaczyć jak wygląda sortownia. Odbyły się także warsztaty twórcze z recyklingu pn. „Ze starego coś nowego, pomysł na prezent” pobudzające wyobraźnię i zachęcające do przetwarzania rozmaitych odpadów (butelki PET, kartony, gazety, kapsle, puszki) na przedmioty użytkowe.

Kolejnym wyzwaniem w projekcie było stworzenie ekoplakatów i reklamy społecznej pod hasłem „Segreguj śmieci razem z nami”. Dzieci odwiedziły kęckie muzeum, by dowiedzieć się jak w zgodzie z naturą i w poszanowaniu jej kaprysów żyli nasi przodkowie. Podczas wycieczki do Górek Małych, mali uczestnicy wzięli udział w warsztatach wypieku chleba, wyrobu masła, sera i zbierania miodu. Odwiedzili również kęckie ranczo, gdzie wiele rozmawiano o dawnym sposobie podróżowania. Do kolejnych atrakcji należały: jazda konno i zwiedzanie stadniny, a na ostatnich zajęciach pisanie listów na papierze czerpanym.

W realizację zaangażowane było przedsiębiorstwo Komax, Muzeum w Kętach, oraz oczyszczalnia ścieków. Operacja promowała postawę proekologiczną, w szczególności dbałość o walory przyrodnicze regionu.

OGNIWA NA TRAKERZE

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Zalew Zegrzyński”

Nazwa operacji: Odnawialne źródła energii szansą na rozwój

Realizator projektu: Marcin Mizgalski

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, Kisielewskiego 5h, 05-123 Chotomów

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 353 010 zł

Okres realizacji: 07.2012 – 03.2015

Strona LGD: www.lgdzz.pl

Przedmiotem projektu był montaż instalacji fotowoltaicznej o powierzchni 60 m kw. i mocy 18 kWp na trakerze – specjalnej ruchomej konstrukcji, umożliwiającej jej podążanie za ruchem słońca po nieboskłonie.

Realizator operacji, Pan Marcin Mizgalski prowadzi firmę zajmującą się inżynierią i doradztwem. Ponieważ od wielu lat interesuje się nowoczesnymi technologiami, informatyką i zrównoważonym rozwojem, efektem projektu była kolejna, duża instalacja fotowoltaiczna usytuowana nieopodal jego domu. Pozwala ona w efektywny sposób pozyskiwać energię promieniowania słonecznego, od wschodu do zachodu słońca, która wystarcza na pokrycie potrzeb energetycznych firmy Pana Marcina, od marca do września. W chłodniejszych miesiącach pozyskana energia wystarcza na połowę potrzeb. Do instalacji dołączone są urządzenia pomiarowe należące do Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej, służące do badań atmosfery oraz efektywności promieniowania słonecznego. Uzyskiwane dane pomiarowe są udostępniane na stronie internetowej.

Dotacja przyznana na realizację operacji posłużyła na sfinansowanie: prac projektowych (projekt techniczny fundamentu pod traker; mapy geodezyjne; otrzymanie warunków zabudowy oraz pozwolenia na budowę); wykonanie zbrojenia fundamentu; wykopów ziemnych pod kabel energetyczny. Dofinansowanie objęło też połowę kosztów: modułu fotowoltaicznego, systemu montażowego podążającego za słońcem, falownika, zestawu elektrycznego z instalacją i materiałów zmiennoprądowych. Wsparcie finansowe objęło również: montaż instalacji, zestaw do prezentacji danych w Internecie, kupno samochodu ciężarowego i komputera osobistego.

Roczna produkcja energii elektrycznej z instalacji wynosi ok. 10 megawatogodzin prądu, z czego właściciel zużywa ok. 20%, a resztę oddaje do sieci.

SŁONECZNA ENERGIA W FIRMIE

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Zielone Sióło”

Nazwa operacji: Zakup i montaż instalacji solarnej i fotowoltaicznej

Realizator projektu: HYDRO-METAL Adam Gordziejczyk

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, 07-311 Bartosy 8

Źródło dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 62 500 zł

Okres realizacji: 04.2015 – 05.2015

Strona LGD: www.zielonesioło.pl

W ramach projektu dokonano zakupu i montażu nadachowej instalacji solarnej złożonej z kolektorów słonecznych oraz ogniw fotowoltaicznych, w celu pozyskania energii cieplnej i elektrycznej, używanej w ramach prowadzonej działalności gospodarczej firmy HYDRO-METAL. Firma zajmuje się produkcją ładowaczy czołowych serii AT do ciągników rolniczych, sadowniczych i komunalnych oraz osprzętu do ładowaczy i wózków widłowych.

Instalacja paneli solarnych przyczyniła się do znaczących oszczędności w zużyciu ciepła i prądu, oszczędności zasobów nieodnawialnych i zmniejszenia emisji zanieczyszczeń. Montaż instalacji dokonała firma EKOINSTAL z Przasnysza. Zamontowane panele posiadają certyfikat SOLAR KEYMARK świadczący o zgodności produktu z europejskimi normami EN 12975 i EN 12976, a także z normą zarządzania jakością ISO 9000 oraz oznakowanie CE.

Powłoka antyrefleksowa pokrywająca panele zwiększa absorpcję energii promieniowania słonecznego oraz zapobiega niepożądanemu efektowi odbicia światła od powierzchni paneli, co czyni je przyjaznymi dla ptaków, które nie są oślepiane odbijającym blaskiem słonecznym.

KOLEKTORY SŁONECZNE – ŹRÓDŁO TANIEJ ENERGII

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Puszcza Kozienicka”

Nazwa operacji: Kolektory słoneczne źródło taniej energii

Realizator projektu: Restauracja „Brawo s.c.”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, ul. Batalionów Chłopskich 5, 26-900 Kozienice

Źródło i kwota dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 46 970 zł

Okres realizacji: 30.11.2011 – 30.10.2013

Strona LGD: www.lgdkozienice.pl

Czystsze środowisko i wymierne oszczędności - to korzyści z zainstalowania zestawów solarnych na obiekcie gastronomicznym jakim jest kozienicka restauracja „Brawo s.c”. Restauratorzy – Anita Cołoszyńska-Morek oraz Wojciech Morek postanowili skorzystać z powszechnie dostępnego, niewyczerpalnego i darmowego źródła energii odnawialnej – ze Słońca.

Wykorzystanie energii słonecznej na potrzeby grzewcze, pozwala zaoszczędzić zużycie kosztownego i zanieczyszczającego środowiska węgla, powodując zmniejszenie emisji pyłów i gazów cieplarnianych do atmosfery. Kolektory pozyskują energię w sposób całkowicie przyjazny środowisku, nie emitują dwutlenku węgla i są niezależne od podwyżek cen energii. Nie potrzebują dodatkowego paliwa, a w trakcie procesu ich użytkowania nie powstają żadne zanieczyszczenia lub odpady. Pozyskiwana w ten sposób energia jest więc darmowa, czysta i ekologiczna.

Udział kosztów zużycia energii potrzebnej do przygotowania c.w.u. stanowi znaczną część rocznych wydatków na energię w restauracjach. Zrozumiałe jest więc, że oprócz względów ekologicznych, restauratorzy poszukiwali alternatywnych i energooszczędnych rozwiązań, które mogłyby w wyraźny sposób poprawić ten bilans. Dzięki wdrożonemu rozwiązaniu, mniej zapłacą za ciepłą wodę, niezbędną do codziennego funkcjonowania restauracji, a latem przy dużym nasłonecznieniu, podgrzewanie ciepłej wody jest zupełnie darmowe.

Kolektory słoneczne o wysokiej sprawności są w stanie pokryć 70% rocznego zapotrzebowania na energię ciepłą c.w.u, niezbędną do podgrzania przede wszystkim wody użytkowej, zmniejszając przez to koszty eksploatacji budynku. Zamontowane kolektory wytworzą rocznie średnio 2940 kWh ($4200 \text{ kWh} \times 0,7 = 2940 \text{ kWh}$) energii. Rzeczywista efektywność kolektora dla podgrzania ciepłej wody wynosi od 300 do 450 kWh/m² na rok. Natomiast zyski z pracy instalacji solarnej będą gwarantowane w każdym roku - tym wyższe, im wyższy będzie wzrost cen paliw i energii.

Po zakończeniu pełnego wieloletniego cyklu użyteczności kolektory mogą być poddane procesowi recyklingu, więc nie staną się kolejnym szkodliwym balastem dla środowiska naturalnego. Restauracja „Brawo s.c.” była pierwszym obiektem na obszarze Ziemi Kozienickiej, który skorzystał z zestawów solarnych stając się wizytówką ekoprzedsiębiorczości.

WYPOSAŻENIE CENTRUM EDUKACYJNO-TURYSTYCZNEGO

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Tygiel Doliny Bugu”

Nazwa operacji: Wyposażenie centrum edukacyjno-turystycznego

Realizator projektu: Ziołowy Zakątek Angielczyk s.j.

Województwo i miejsce realizacji projektu: Podlaskie, Koryciny 73 B, Grodzisk 17-315

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 277 414 010 zł

Okres realizacji: 05.2011- 04.2012

Strona LGD: www.tygiel dolinybugu.pl

Celem operacji było stworzenie bazy edukacyjno-turystycznej oraz poszerzenie oferty edukacyjnej na obszarach wiejskich poprzez zakup wyposażenia do centrum edukacyjno-noclegowego. Projekt przewidywał wyposażenie sali konferencyjno-dydaktycznej oraz pokoi i łazienek. Zakupiono również urządzenia laboratoryjne, mikroskopy, meble, system nagłośnieniowy i projekcji, klimatyzację, agregat prądowórczy. Utworzono 70 miejsc noclegowych oraz 3 miejsca pracy.

Centrum położone jest na terenie ogrodu botanicznego, gdzie zgromadzono rośliny wykorzystywane przez człowieka dawniej i obecnie w kuchni, lecznictwie, barwiarstwie, budownictwie, tkactwie oraz w celach ochronnych i magii. W Ogrodzie zgromadzone zostały przede wszystkim rośliny lecznicze i aromatyczne. Ośrodek ma do dyspozycji ogród botaniczny z kolekcją roślin użytkowych, gospodarstwo ekologiczne, las, staw oraz laboratorium wyposażone w nowoczesny sprzęt.

W ramach projektu realizator przewidział świadczenie usług polegających na organizacji zielonych szkół z wyżywieniem i zakwaterowaniem, organizację kursów i szkoleń, wycieczek jedno i kilkudniowych. Projekt skierowany był do dzieci, młodzieży szkolnej, studentów i osób dorosłych zainteresowanych tematyką przyrodniczą. Wnioskodawca stworzył miejsce do przekazywania wiedzy na temat bogactwa przyrodniczego Podlasia, tradycji zielarskich i zrównoważonego rozwoju. Dzięki temu odwiedzający mogli zdobyć wiedzę z zakresu ochrony środowiska, ekologii, anatomii i fizjologii roślin, ekologii stawu i lasu, roślin użytkowych.

Projekt został oceniony jako innowacyjny w skali LSR, ponieważ na obszarze 19 gmin wchodzących w skład stowarzyszenia nie istniało podobne centrum edukacyjno-turystyczne oferujące zakres usług zaplanowanych w projekcie.

INTELIĞENTNA AUTOMATYKA DOMOWA

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Ziemia Gotyku”

Nazwa operacji: Podjęcie i prowadzenie działalności w zakresie projektowania i montażu systemu automatyki budynkowej oraz kompleksowych usług elektroinstalatorskich, w tym montażu systemów alarmowych

Realizator projektu: Wojciech Pawełek

Województwo i miejsce realizacji projektu: Kujawsko-Pomorskie, 87-140 Chełmża

Źródło i kwota dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2014 – 2020, 50 000 zł

Okres realizacji: 05.06.2017 – 31.10.2017 r.

Strona LGD: www.lgd.ziemiagotyku.com

Zakres usług świadczonych przez realizatora operacji w ramach założonej działalności gospodarczej to projektowanie i wykonywanie instalacji automatyki budynkowej tzw. „Inteligentnego Domu” oraz usług elektrycznych automatyki budynkowej, alarmowej, sieci LAN i monitoringu CCTV. Inteligentne Domy to domy zarówno nowoczesne, jak i klasyczne, wyposażone w system automatyki, wykorzystujący możliwości sztucznej inteligencji do zwiększania oszczędności w zużywaniu mediów, w szczególności energii cieplnej i elektrycznej.

W czerwcu 2017 r. Pan Wojciech Pawełek utworzył nowe przedsiębiorstwo w formie jednoosobowej działalności gospodarczej pn. PW BMS WOJCIECH PAWEŁEK a świadczone usługi w zakresie systemów zarządzania budynkiem przeznaczone są na rynek lokalny i regionalny. Innowacyjny charakter działalności polega na tym, że montowane systemy automatyki zminiaturyzowane są do pojedynczego modułu centralnego oraz przystosowane do wszelkich rozszerzeń, co pozwala na budowanie każdego typu systemu inteligentnego domu czy budynku. Wszystko sterowane jest z poziomu smartfona lub tabletu. Beneficjent zamierza ponadto świadczyć usługi przygotowania instalacji elektr. pod wymogi automatyki budynkowej z opcją sterowania klasycznego. Klasyczne sterowanie odbywa się poprzez system połączeń z użyciem przekaźników w rozdzielniczy głównej. Koszt takiej usługi, w porównaniu z zakupem modułów automatyki, to kilka procent ich wartości.

Budynki pasywne z ogrzewaniem niskotemperaturowym i z precyzyjnym systemem sterowania, potrafią oszczędzić nawet kilkadziesiąt procent energii, np. dzięki zastosowaniu specjalnych profili temperaturowych. Stosowanie rekuperacji, czyli systemu wentylacji mechanicznej, zapewnia odzysk ciepła z powietrza wydalanego z budynku oraz filtruje powietrze pobierane z otoczenia, co poprawia jego parametry zdrowotne. Oszczędność energii elektrycznej w „Inteligentnym Domu” przejawia się w automatycznym wyłączeniu zbędnego oświetlenia, optymalnym zaprojektowaniu oszczędnego oświetlenia ledowego, stosowaniu ściemniaczy oświetlenia, wyłączeniu trybu czuwania urządzeń elektrycznych w budynku podczas nieobecności. Instalowane systemy automatyki monitorują, przez układy zliczające, zużycie wody, energii elektrycznej, cieplnej, tak aby można było zoptymalizować ich zużycie. Eksploatowane budynki przy zastosowaniu tego typu systemu stają się bardzo oszczędne, a przez to przyjazne środowisku.

System inteligentnego domu to system, który zintegruje wszystkie instalacje w jedną spójną całość. Wszystkimi instalacjami elektrotechnicznymi zarządza jeden system, który integruje takie składowe jak: sterowanie oświetleniem, też ledowe i ściemniane, gniazda sterowane, rolety, markizy, zasłony, żaluzje, system audio, system alarmowy, automatyka bram, monitoring, sterowanie ogrzewaniem, rekuperacja, klimatyzatory, podlewanie ogrodu, domofony, videodomofony, kontrola dostępu, stacja pogodowa.

Inteligentny Dom wyposażony jest w różnego rodzaju czujniki, takie jak czujniki ruchu, czujniki magnetyczne, czujniki wilgotności, czujniki temperatur, czujniki gazów, czujki zalania, czujniki oświetlenia i wiele innych, które pobierają na bieżąco aktualny stan badanych wartości fizycznych. Na podstawie pobranych wartości automatycznie sterują instalacjami w budynku, systemem wentylacji mechanicznej, podlewaniem ogrodu, systemem ogrzewania czy klimatyzacją.

Efekt ekologiczny operacji jest wymierny i policzalny. Przy właściwie skonfigurowanym systemie i odpowiednim wykorzystaniu trybów modulujących jego pracę, system jest w stanie generować następujące oszczędności:

- ok. 30% na zużywaniu energii elektrycznej (oświetlenie i elementy wyposażenia)
- ok. 25% na zużywaniu energii cieplnej (grzewczej)
- ok. 20% na zużywaniu wody (instalacje ogrodowe, zraszacze, nawadnianie).

SŁONECZNA AGROTURYSTYKA

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Aktywni Razem”

Nazwa operacji: Montaż ogniw fotowoltaicznych na potrzeby gospodarstwa agroturystycznego „Pod Jastrzębcem”

Realizator projektu: Andrzej Ciołkowski, Gospodarstwo agroturystyczne „Pod Jastrzębcem”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, Przejma 19, 96-520 Iłów

Źródło i kwota dofinansowania, wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 31 250 zł

Okres realizacji: 25.08.2011 -31.08.2013 r.

Strona LGD: www.aktywnirazem.pl

Instalacja ogniw fotowoltaicznych na dachu gospodarstwa agroturystycznego „Pod Jastrzębcem” była kolejnym krokiem do osiągnięcia samowystarczalności energetycznej gospodarstwa i poprawy stanu środowiska. Pierwszym takim krokiem było zastosowanie wysokosprawnego pieca na biomasę wykorzystującego produkowane w gospodarstwie surowce energetyczne (drewno, owies) oraz pellet. Wybór baterii ogniw fotowoltaicznych w ramach projektu został poprzedzony analizą warunków środowiskowych, a zwłaszcza okresu nasłonecznienia.

Aby instalacja fotowoltaiczna mogła prawidłowo działać zainstalowano zestaw fotoogniw o łącznej mocy 1,8 kW, baterię akumulatorów i inwerter o mocy 3 kW regulujący ładowanie i przetwarzający prąd stały pobierany z ogniw lub baterii na prąd zmienny 230V oraz regulatory, czyli urządzenia stabilizujące ładowanie akumulatorów wytwarzaną energią, zabezpieczające je przed przeładowaniem. Moc elektrowni (1800W) pozwala na całkowite zaopatrzenie obiektu noclegowego w energię elektryczną, jednocześnie przyczyniając się do ochrony środowiska naturalnego.

Innym działaniem właścicieli gospodarstwa, związanym z poszanowaniem energii i promocją tradycji było stworzenie w gospodarstwie izby tradycji „Powidłany zakątek” w pomieszczeniach po byłej oborze. W gospodarstwie tym od lat kultywowana jest tradycja produkcji powideł olenderskich, wpisanych na ministerialną listę produktów tradycyjnych. W gospodarstwie agroturystycznym „Pod Jastrzębcem” ma również siedzibę Stowarzyszenie na rzecz Rozwoju Ziemi Iłowskiej, które realizuje wiele programów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży.

www.facebook.com/PodJastrzebcem

FARMA SŁOŃCA

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Aktywni Razem”

Nazwa operacji: Wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych poprzez montaż instalacji fotowoltaicznej

Realizator projektu: Mirosława Brzozowska, Gospodarstwo agroturystyczne „Słoneczna Farma”

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, Budy Lucieńskie 2, 09-500 Gostynin

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 72 672,58 zł

Okres realizacji: 2014 – 2015

Strona LGD: www.aktywnirazem.pl

W ramach projektu w gospodarstwie agroturystycznym „Słoneczna Farma” w Budach Lucieńskich wybudowano elektrownię fotowoltaiczną zapewniającą gospodarstwu samowystarczalność energetyczną. Celem operacji było obniżenie kosztów prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego, oraz ochrona środowiska. Właściciele zastosowali panele i inwerter o stosownych parametrach a roczna produkcja energii elektrycznej w „Słonecznej Farmie” wynosi około 8 000 kWh.

Instalacja jest wolnostojąca, schładzana naturalnym przepływem powietrza z odpowiednim stopniem nachylenia paneli fotowoltaicznych na południe. Ustawiona jest w miejscu gdzie roczne nasłonecznienie jest największe.

W gospodarstwie prowadzona jest również działalność edukacyjna na temat odnawialnych źródeł energii, a wybudowana elektrownia służy jako pomoc dydaktyczna. Zastosowanie odnawialnych źródeł energii przyczynia się do poprawy stanu środowiska naturalnego oraz zachowania walorów przyrodniczych Pojezierza Gostynińskiego.

www.slonecznafarma.com

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Zielone Sąsiedztwo”

Nazwa operacji: Przygotowanie ścieżek edukacji ekologicznej w Lesie Młochowskim na terenie leśnictwa Podkowa Leśna

Realizator projektu: Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogrodu Podkowa Leśna

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, ul. Świerkowa 1, 05-807 Podkowa Leśna.

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 17 282,94 zł

Okres realizacji: 11.2011 – 06.2013 r.

Strona LGD: www.zielonesasiedztwo.pl

Celem operacji było uświadomienie mieszkańcom i turystom przebywającym na terenie Lasu Młochowskiego wartości przyrodniczo-historycznych tego ekosystemu poprzez ustawienie 14 tablic z treściami ekologicznymi oraz zdjęciami o charakterze edukacyjnym w zakresie ochrony środowiska. Tablice ustawiono przy ścieżkach, wzdłuż których prowadzą szlaki piesze i rowerowe po lesie. Każda z tablic ścieżki edukacyjnej ma wymiary 60 cm x 100 cm i drewniany stelaż, wtapiający się w krajobraz lasu.

Treści tablic uświadamiają m.in., że w XIX w. właściciele folwarków znajdujących się na obszarze wokół dzisiejszej Podkowy Leśnej sadzili aleje lipowe na drogach łączących te obiekty i spora ich część do dzisiaj przetrwała, w tym na terenie lasu. Spacerujący zdobywają wiedzę o funkcjonowaniu ekosystemu lasu, w tym np. znaczeniu martwych drzew dla biologii lasu czy też o zasadach gospodarki leśnej.

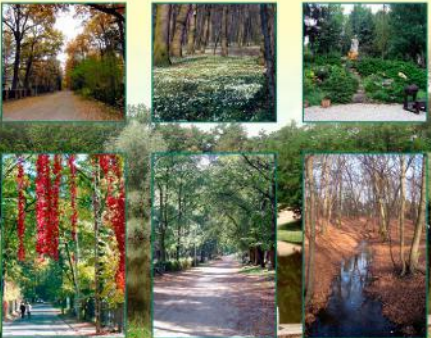

Kluczowym partnerem w projekcie było Nadleśnictwo Chojnów, które zezwoliło na renowację ścieżek rowerowych i uzupełnienie ich o część edukacyjną. Operacja zintegrowała wielbicieli przyrody oraz mieszkańców interesujących się historią miasta i służy również okolicznym szkołom do prowadzenia edukacji przyrodniczej w terenie.

LAS MŁOCHOWSKI **MIASTO-OGROD PODKOWA LEŚNA**

14 Las w Mieście Ogrodzie

Miasto Ogród Podkowa Leśna zajmuje powierzchnię 1010 ha, w tym część zabudowana 410 ha, z dużymi skupiskami zieleni: Leśny Park Miejski (14, 5 ha, prof. J. Danielewicz, 1927 r.), rezerwat Parów Sójki (ok. 4 ha), park przy Muzeum A.L. Hwaszkiewiczów w Stawisku (ok. 1 ha), Kościół-Ogród (ok. 4 tys. m), skwery, pasy zieleni. Park miejski i Parów Sójki leżą na wydmachach połodowocowych (120 m n.p.m.) i charakteryzują się zróżnicowaną budową geomorfologiczną oraz bogatą szatą roślinną. Występuje tu naturalny kontynentalny bór mieszany z fragmentami dąbrowy świetlistej, a u podnóża grąd subkontynentalny. Rośnie tu ok. 500 gatunków roślin: sosny, dęby, graby, lipy, krzewy i krzewinki, paprotniki, mszaki, grzyby, ponad 20 gatunków ptaków, drobne ssaki, gady, płazy i owady, w tym chronione chroniące odkryte przez mieszkańca Podkowy prof. M. Alroczkowskiego. Wyjątkowy charakter ma Kościół-Ogród składający się z sektorów: chronionej przyrody, lapidarium, polećka Matki Bożej, ogrodu biblijnego, ptasiego raj, ogródka ziołowego. W obrębie miasta rośnie ponad 280 drzew pomników przyrody, w tym zabytkowe aleje lipowe (Al. Lipowa im. T. Baniewicza i ul. Jana Pawła II), pomnikowe sosny w parku na Stawisku, uwiecznione w poezji J. Iwaszkiewicza.

Podkowa Leśna wraz z Lasem Młochowskim znajduje się w granicach Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz w wojewódzkim rezerwacie zabytków.

Projekt realizowany przez
Towarzystwo Przyjaciół
Miasta Ogrodu Podkowa Leśna
www.podkowaleśna.org

LAS MŁOCHOWSKI **MIASTO-OGROD PODKOWA LEŚNA**

2 Las Młochowski miejscem pamięci

Na mapie zaznaczone są symboliczne groby pomordowanych tu ofiar faszystowskiego terroru. Dwa z nich to groby zbiorowe.

Nr 1 - w dniu 2 sierpnia 1944 r. rozstrzelano i pochowano tu 11 członków grodzkiego oddziału AK. Pozostałe groby bezimiennych, jeden z nich może być miejscem śmierci Henryka Walińskiego, dowódcy podkowińskiego oddziału AK „Brzeźnika”. Inny to zbiorowa mogiła pomordowanych w dniu 30 września 1944 r. pracowników i właścicieli grodzkiego Garbarni oraz ich rodzin. Po wojnie ciała ofiar ekshumowano na okoliczne cmentarze.

Projekt realizowany przez
Towarzystwo Przyjaciół
Miasta Ogrodu Podkowa Leśna
www.podkowaleśna.org

NOWE ZNAKI LEŚNYCH ŚCIEŻEK

LGD zgłaszające dobrą praktykę: Lokalna Grupa Działania „Zielone Sąsiedztwo”

Nazwa operacji: Rewitalizacja istniejącego oznakowania ścieżek rowerowych na terenie Lasu Młochowskiego w Podkowie Leśnej

Realizator projektu: Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogrodu Podkowa Leśna

Województwo i miejsce realizacji projektu: Mazowieckie, ul. Świerkowa 1, 05-807 Podkowa Leśna.

Źródło dofinansowania i wartość całkowita projektu: PROW 2007 – 2013, 10 532,46 zł

Okres realizacji: 11.2010 – 06.2013 r.

Strona LGD: www.zielonesasiedztwo.pl

W ramach projektu wykonano projekt graficzny nowych tablic informacyjnych, oznaczono przebieg tras rowerowych na terenie Lasu Młochowskiego oraz odmalowano oznaczenia tras rowerowych w lesie. Ujednolicono kolorystykę oraz dostosowano styl tablic do systemu informacji miejskiej Podkowy Leśnej. Celem operacji było wspieranie rozwoju funkcji rekreacyjnej i turystycznej na obszarze Lasu Młochowskiego - oddziałującej na miasto Podkowa Leśna, sołectwo Żółwin, Owczarnia, Otrębusy w gminie Brwinów, oraz w mieście Brwinów.

Stelaże tablic zostały zaprojektowane na podobieństwo wcześniejszych utworzonych w 1999 r. w ramach grantu Phare-Partnership, niestety już zniszczonych. Zastosowanie drewna jako materiału budowlanego komponuje się z obszarem leśnym. Tablice zostały umiejscowione dokładnie w tych miejscach gdzie stały oryginalne i na które wyraziło zgodę Nadleśnictwo.

Równolegle do wymiany 5 tablic informacyjnych w ramach projektu odmalowano wszystkie oznaczenia tras rowerowych w lesie (łącznie 18 km tras) na trzech pętlach rowerowych (dużej 9 km, średniej 5 km i małej 4 km). Wykorzystana do tego celu farba była nieszkodliwa dla kory drzewa i jednocześnie odporna na działanie warunków atmosferycznych.

Wolontarystyczne zaangażowanie członków i sympatyków Wnioskodawcy a także pasjonatów turystyki rowerowej w odmalowanie oznakowania ścieżek rowerowych przyczyniło się do integracji mieszkańców gminy i turystów na rzecz działań proekologicznych oraz promujących aktywny wypoczynek.

Wolontariusze Towarzystwa samodzielnie namalowali znaki na drzewach – jako wkład własny niefinansowy do projektu. Wydrukowano także mapy lasu z naniesionymi ścieżkami rowerowymi w formacie A4 w ilości 2000 egzemplarzy, umieszczone w niewielkich pojemnikach na stelażach tablic oraz dystrybuowane wśród mieszkańców miasta w celu zachęcenia ich do aktywności rowerowych.

WYDAWCA:

Lokalna Grupa Działania „Północne Mazowsze”
Zielona 24, 06-408 Krasne
Tel. 23-671-12-02, e-mail: biuro@polnocnemazowsze.pl
www.polnocnemazowsze.pl

Redakcja: Mikołaj Niedeck

Skład DTP i grafika: Bartosz Jakóbiak

Zdjęcia wykorzystane w niniejszej publikacji do ilustracji dobrych praktyk pochodzą z materiałów otrzymanych od wnioskodawców w ramach Konkursu dobrych praktyk „Eko-Leader LGD” oraz fotografii wykonanych w trakcie wizyt studyjnych u laureatów Konkursu autorstwa: Renaty Żmijewskiej, Anny Hoffmann.

Publikacja została wydana w ramach projektu pt. „EkoLeader.pl LGD dla zrównoważonego rozwoju. Środowisko, klimat, ekoinnowacje w operacjach RLKS” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach dwuletniego Planu Operacyjnego Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2016 – 2017, Działanie 13 „Promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich”, w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 – 2020.

Publikacja została wydana w formie elektronicznej.

Zielona, październik 2017 r.

